

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

SOME PROCEDURAL FEATURES OF REMOTE PROCEEDINGS IN MARTIAL STATE CONDITIONS

Марченко О.А., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті досліджено дистанційне кримінальне провадження, її процесуальні особливості в умовах воєнного стану на території України. Визначено важливість використання режиму відеоконференції в кримінальному процесі під час воєнного стану. У статті здійснено аналіз законодавчих новел, які набули закріплення у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні, також, можливість здійснення дистанційного судового провадження за ініціативою судді або за клопотанням учасників провадження, його здійснення із використанням технічних засобів суддів, адвокатів, свідків та інших суб'єктів процесу та інші. Доведено актуальність закріплення можливості у зв'язку з об'єктивними обставинами, приєднання учасника у режимі відеоконференції за допомогою інших засобів, а не технічних засобів, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України. Виділені деякі недоліки, які властиві при дистанційному кримінальному провадженні і тягнуть за собою суттєві ризики недотримання процесуального порядку, а саме, відсутність змоги справжнього встановлення особи, що є учасником судового процесу, крім того відсутність змоги в обвинуваченого конфіденційно поспілкуватися із своїм захисником, відсутність конкретної інформації щодо обізнаності учасника про передбачені йому процесуальні права та обов'язки, а також змогу здійснити певний захист від стороннього впливу, тиску на учасників, неупередженість і конфіденційність судового процесу. Аргументовано доречність застосування системи Custody Records у діяльності органів досудового розслідування, які, мають певні позитивні переваги, шляхом зменшення ризиків щодо недотримання процесуального порядку під час проведення процесуальних дій у дистанційному режимі.

Ключові слова: дистанційний режим, режим відеоконференції; учасники кримінального провадження, суд, захисник, захист, обвинувачений, кримінальне провадження; досудове розслідування, судовий розгляд, законодавчі нововведення; воєнний стан; процесуальний порядок, інформаційно-телекомунікаційна система, технічні засоби; процесуальні гарантії.

The article examines remote criminal proceedings, its procedural features in the conditions of martial law on the territory of Ukraine. The importance of using the videoconference mode in criminal proceedings during martial law is determined. The article analyzes legislative innovations that were consolidated in connection with the introduction of martial law in Ukraine, as well as the possibility of conducting remote judicial proceedings on the initiative of a judge or at the request of the participants in the proceedings, its implementation using the technical means of judges, lawyers, witnesses and other subjects of the process, etc. The relevance of consolidating the possibility, due to objective circumstances, of joining a participant in the videoconference mode using other means, rather than the technical means specified by the Criminal Procedure Code of Ukraine, is proven. Some shortcomings inherent in remote criminal proceedings and entailing significant risks of non-compliance with procedural order are highlighted, namely, the inability to truly identify a person who is a participant in the trial, in addition, the inability of the accused to communicate confidentially with his defense attorney, the lack of specific information regarding the participant's awareness of the procedural rights and obligations provided for him, as well as the ability to provide some protection from external influence, pressure on the participants, impartiality and confidentiality of the trial. The appropriateness of using the Custody Records system communication platform in the activities of pre-trial investigation bodies, which have certain positive advantages, by reducing the risks of non-compliance with procedural order during procedural actions in remote mode, is argued.

Key words: remote mode, video conference mode; participants in criminal proceedings, court, defense attorney, defense, accused, criminal proceedings; pre-trial investigation, trial, legislative innovations; martial law; procedural order, information and telecommunications system; technical means; procedural guarantees.

Воєнний стан в Україні вніс багато змін, які стосуються не тільки сфери діяльності всього суспільства держави, а й зміни, які торкнулися й кримінального процесуального законодавства. В умовах сьогодення у кожного громадянина України існує велика небезпека для їх життя, особливо на тих територіях, які наближені до бойових дій. Тому, це є головною причиною дистанційного кримінального провадження, що набуває з кожним днем важливої актуальності, навіть, не дивлячись на те, що активні бойові дії належать до поважних причин неприбуття на судовий розгляд.

Такий стиль кримінального провадження характеризується широкою сферою застосування, тому що, процесуальні дії в дистанційному режимі здійснюються під час і досудового розслідування, і судового розгляду. Дистанційний режим кримінального провадження дозволяє суттєво зекономити час, швидко вирішувати певні завдання кримінального процесу, крім того надає можливості забезпечення гарантій щодо захисту прав і законних інтересів суб'єктів кримінального провадження, зокрема, у сфері гарантування їх безпеки.

Дослідженням такою проблематики займалися такі дослідчені вчені в галузі кримінального процесуального права: І. В. Гловюк [2]; В. А. Завтур [1]; О. М. Дроздов [2]; Подорожна Т. [5]; Н. Слотвінська [7]; Н. Слобода [7];

В. В. Рогальська [1]; Г. К. Тетерятник [1]; Т. Г. Фоміна [1], З. М. Чуприна [9]; Худик А. [5] та ін. Але, враховуючи таку велику зацікавленість науковців стосовно питання особливостей дистанційного кримінального провадження та багату кількість наукових досліджень, все ж таки актуальним залишається те, що більшість питань кримінального провадження у режимі відеоконференції в умовах воєнного стану, які знайшли відображення в законодавчих новелах, так і залишаються відкритими.

Метою статті є дослідження процесуальних особливостей забезпечення дистанційного кримінального провадження в умовах воєнного стану, та тих прогалин, які притаманні під час проведення дистанційного кримінального провадження, в ході якого виявляються певні ризики щодо не дотримання процесуального порядку. Результатом цього є забезпечення реалізації та охорони прав і законних інтересів учасників дистанційного кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Кримінальним процесуальним кодексом України регламентовано дистанційне кримінальне провадження під час досудового розслідування (стаття 232) та судового провадження в онлайн-режимі (стаття 336) [4].

До воєнного стану практика застосування дистанційного кримінального провадження не набула такого широкого

застосування, така форма онлайн провадження вимагала чіткості визначеної процедури і залежала від волевиявлення обвинуваченого. Закон не передбачав участь сторін, які знаходяться за межами залу суду, за допомогою застосування власних технічних засобів.

Саме в умовах воєнного стану умовах стало актуальним дистанційне кримінальне провадження, це викликано тим, що судовий розгляд передбачає вимушені тривалі перерви у зв'язку з перебуванням учасників провадження на тимчасово окупованих територіях, внутрішнє переміщення осіб, неможливість здійснення допиту свідків, експертів через не встановлення їх реального місцезнаходження та інше. Головним є те, що при цьому не порушуються строки, а також не зупиняються строки притягнення до кримінальної відповідальності, що в подальшому є підставою звільнення від неї, і це є порушенням засади справедливості притягнення винних осіб до відповідальності [6].

З початком воєнних дій на території України у кримінальному процесуальному законодавстві відбулися значні міни, щодо підходу застосування дистанційного формату кримінального провадження. Про це було зазначено у рішенні Ради суддів України «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ». Цим нормативно-правовим актом було закріплено рекомендацію щодо відхилення від закріпленого законодавцем порядку провадження у випадках, коли суб'єкт не має можливості бути присутнім у залі судового засідання і надання дозволу на участь такої особи через використання технічних засобів, включаючи і власні. У разі, якщо справа розглядається колегіально і всі судді не мають змоги бути присутніми в одному приміщенні, то допускається застосування ідентичного відхилення [10].

Дане рішення Ради суддів України мають рекомендаційний характер, що стосовно чинного законодавства рішення але, в умовах воєнного стану даним положенням властиве активне застосування у судовій практиці. Так і у Кримінально-процесуальний кодекс України було внесено зміни, а саме у статтю 336, яка регламентує здійснення дистанційного судового провадження за ініціативою судді або за клопотанням учасників провадження [4]. Тим положенням було зазначено, що кримінальне провадження стало здійснюватися із використанням технічних засобів суддів, адвокатів, свідків та інших суб'єктів процесу. Тобто, на відміну від попередньої регламентації рішення щодо форми провадження перестало повністю залежати від волі обвинуваченого.

Нововедення «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» в яких було зазначено, що у випадку, якщо у зв'язку з об'єктивними обставинами учасник кримінального провадження не має можливості брати участь у засіданні в режимі відеоконференції зв'язку за допомогою технічних засобів, що закріплені Кримінальним процесуальним кодексом України, як виняток, такий учасник може приєднуватися до дистанційного провадження за допомогою використання інших засобів [11].

Отже, під час кримінального провадження у режимі відеоконференції повинно бути забезпечено належну якість відео та аудіоматеріалів, а також інформаційну безпеку, що є обов'язковою вимогою, для забезпечення учасникам, що беруть участь у провадженні такого виду можливості ставити запитання та одержувати відповіді на них, а також реалізовувати інші процесуальні права та обов'язки, що надані їм відповідно до положень чинного законодавства.

Зокрема, форма дистанційного кримінального провадження в Україні в період воєнного стану набирає популярності застосування, але має певні недосконалості

та недоліки, які проявляються в певних порушеннях процесуальних форм.

Серед типових недоліків дистанційного провадження, можна віднести такі: по-перше, з відсутністю можливості належним чином встановити особу учасника судового процесу. Адже без фактичної перевірки оригіналів документів, що посвідчують особу, її встановлення стає формальністю. По-друге, під питанням залишається обізнаність особи у її правах та обов'язках. Адже отримати відповідну розписку, як того вимагає законодавство, для суду видається неможливим. По-третє, в дистанційному судовому засіданні не можливо забезпечити конфіденційність, неупередженість та відсутність тиску на особу, що дає показання. Це пов'язано з тим, що особа, знаходячись у будь-якому місці поза судом чи іншою державною установою, може зазнавати стороннього впливу [3].

Проте дистанційне кримінальне провадження в умовах воєнного стану є актуальним, але більшість науковців заперечують запровадження такого формату розгляду кримінальних проваджень, обґрунтовуючи це тим, що у такій формі судового засідання виникнуть проблеми довіри до суду, дотримання таємниці нарадчої кімнати, сприйняття рішення, яке було ухвалено у віддаленому режимі та інше. Заперечення проти реалізації правосуддя суддями, що перебувають у приміщеннях інших судів, зумовлюють виникнення сумнівів у їх неупередженості, а також гарантованості таємниці нарадчої кімнати. Водночас сумніви стосовно неупередженості судді повинні усуватися через заявлення і вирішення відводів у порядку, закріпленому кримінальним процесуальним законодавством. Важливим є те, що проведення наради суддів із використанням технічних засобів ніяк не вказує на порушення вимог нарадчої кімнати, оскільки під цим поняттям розуміється не конкретне приміщення, а правовий режим, у якому перебуває суддя під час ухвалення судового рішення, що обов'язково має виключати контакти із сторонніми особами, які безпосередньо чи опосередковано можуть здійснювати вплив на міркування та волю суддів під час ухвалення рішення [7].

В даний час у всі сфери правоохоронної та судової діяльності впроваджуються цифрові технології. Широке застосування технічних інновацій у різних сферах людської діяльності особливо гостро ставить питання про правове регулювання досягнень науково-технічного прогресу, у тому числі й в такій чутливій до прав людини сфері, як кримінальне судочинство. Впровадження сучасних технологій у кримінальному судочинстві має супроводжуватися, насамперед, підвищенням доступності правосуддя, забезпеченням гарантій прав особи, і тільки після цього гонитвою за процесуальною економією строків та витрат. Тому відеоконференцію, як продукт сучасних відеотехнологій, слід розглядати не лише як нормативно формалізований засіб комунікації, який використовується учасниками кримінального провадження, але і як одну із гарантій реалізації права на справедливий суд. Отже з урахуванням тих викликів, які наразі є перед судовою системою, без сумніву, механізм відеоконференції є необхідним та важливим для оперативності судового розгляду [2].

Враховуючи виклики сьогодення та застосування режиму відеоконференції при розгляді кримінального провадження в умовах воєнного стану, доцільним є використання системи Custody Records у функціонування органів досудового розслідування, якій властива значна кількість переваг, проте насамперед варто згадати, що ця система зменшує ризик здійснення тиску та протиправного впливу на учасників у процесі кримінального провадження у дистанційному режимі. За допомогою розробки Custody Records здійснюється електронне фіксування дій, які вчиняються із затриманими особами. За умови дієвого впровадження та функціонування ця система допомагає захистити як затриманих осіб від неправомірних дій службових осіб, так і самих правоохоронців від

безпідставних обвинувачень. Custody Records забезпечує ефективний контроль за належністю виконання слідчих та процесуальних дій, оскільки Управління забезпечення прав людини при Національній поліції матиме віддалений доступ до всіх відеокамер будь-якого ізолятора на території України. Виконані дії обов'язково повинні фіксуватись в єдиній електронній базі, що допоможе спростити доступ і максимально швидко отримати будь-який документ щодо затриманої особи в будь-який час [8].

Т. Подорожна та А. Худик акцентують увагу на тому що, у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні у судовій практиці склалося два підходи щодо розгляду клопотань про здійснення судового засідання за участю сторони кримінального провадження в режимі відеоконференції з використанням власного облікового запису в системі "EASYCON":

1) здійснення судового провадження у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів учасника судового провадження, не передбачених КПК України, що позбавляє суд можливості виконати вимоги статей 342–345 КПК України, дотриматись процедури судового розгляду. Як наслідок, суди такі клопотання залишають без задоволення;

2) здійснення судового провадження у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів учасника судового провадження цілком узгоджується із загальними засадами кримінального провадження, а сама відеоконференція є процесуальною формою використання інформаційних технологій у судовому провадженні [5].

Умови воєнного стану та особливості застосування дистанційного провадження, не повинні впливати закріплені загальні положення Кримінального процесуального кодексу, тобто такі нововведення не повинні непоправної шкоди учасникам процесу і результатам судового розгляду. Інакше участь особи у засіданні має здійснюватися безпосередньо у суді.

Висновки. Отже, дистанційне кримінальне провадження є найбільш ефективним процесуальним інструментом проведення судових засідань в умовах воєнного стану, яке потребує необхідної правової процедури з метою дотримання процесуальних форм. Враховуючи вищевказане, при наявності певних недоліків та ризиків в умовах воєнного стану, все ж таки залишається актуальним питання застосування кримінального провадження у дистанційному режимі, що потребує необхідності внесення в процесуальне законодавство з метою усунення прогалин, з урахуванням сучасної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. 82 с
2. Гловюк І.В., Дроздов О.М. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: доктринальні та практичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 438–444.
3. Дистанційне кримінальне провадження під час воєнного стану. Golaw. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/distanczijne-kriminalne-provazhennya-pid-chas-voyennogo-stanu>
4. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012, № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n5091>
5. Подорожна Т., Худик А. Судове провадження в режимі відеоконференції із застосуванням власних технічних засобів та сервісу "EASYCON": судова практика в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. *Право України*. 2022. № 11. С. 148–161.
6. Сікора К. О. ВКЗ у кримінальному процесі і воєнний стан – як це працює, проблемні питання, чим корисна практика? Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/247392-vkz-u-kriminalnomuprotsesi-i-voyenniy-stan-yak-tse-pratsuyue-problemni-pitannya-chim-korisna-praktika>
7. Слотвінська Н.; Слобода Н. Особливості дистанційного кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки". № 3 (39), 2023 <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/32106/32.pdf>
8. Технічне завдання із впровадження системи Custody Records на півні районних відділів поліції. *Justtalk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/tehnichne-zavdannya-iz-vprovadzhennya-sistemi-custody-records-na-rivnirajonnih-viddiliv-politsii>
9. Чуприна З. М. (2023). Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. *Liga Zakon*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/212017_osoblivost-kriminalnogo-protsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення 18.06.2023).
10. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнних дій з боку Російської Федерації: Рішення Ради суддів України від 24.02.2022 р. № 9. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36788?hide=true>
11. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист від 03.03.2022 № 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820>